

POSTANOWIENIE

Dnia 15 czerwca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Czubik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Księżak

Roman Markiewicz (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej im. (...) w G. i Towarzystwa (...) sp. z o. o. s.k.a. w G.

z udziałem G. P., P. P., K. Z., L. P. i S. Z.

o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym J. Z.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 15 czerwca 2020 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego na postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 10 grudnia 2012 r., sygn. akt IX Ns (...)

- 1. uchyla zaskarżone postanowienie w całości i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w W.;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Na podstawie art. 89 § 1 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2019, poz. 825, dalej: ustawa o SN) z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej Prokurator Generalny zaskarżył w całości postanowienie Sądu Rejonowego w W., z dnia 10 grudnia 2012 r., IX Ns (...), w którym Sąd stwierdził, że spadek po J. Z. na podstawie ustawy nabyły wnuki: P. P. i G. P. po 1/2 części każdy z nich.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy o SN, zaskarżonemu postanowieniu zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 64 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 ze zm.), takich jak: prawo do własności oraz prawo dziedziczenia, poprzez orzeczenie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku bez uwzględnienia oświadczeń G. P. i P. P. o odrzuceniu spadku i brak podjęcia przez Sąd orzekający obligatoryjnych czynności, celem ustalenia prawidłowego kręgu spadkobierców po zmarłym J. Z., co naruszyło prawa G. P. i P. P. do decydowania o spadkobranii i prawa do własności poprzez ograniczenie tych praw polegające na obciążeniu ich majątków długami spadkowymi po zmarłym w sytuacji braku woli spadkobrania po ww. zmarłym;

2. naruszenie w sposób rażący prawa, tj.:

- prawa procesowego - art. 670 k.p.c., poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na braku przeprowadzenia z urzędu badania, kto jest spadkobiercą i braku uwzględnienia skutecznie złożonych przez G. P. i P. P. oświadczeń o odrzuceniu spadku po zmarłym J. Z. i w konsekwencji brak dokonania ustalenia prawidłowego kręgu spadkobierców;

- prawa materialnego - art. 1020 k.c. i art. 926 § 1 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i orzeczenie o nabyciu spadku po zmarłym J. Z. przez G. P. i P. P. w porządku ustawowym, pomimo braku podstaw do takiego orzeczenia, z uwagi na złożenie przez nich oświadczeń o odrzuceniu spadku, co skutkowało tym, że zostali oni wyłączeni od dziedziczenia, tak jakby nie dożyli otwarcia spadku.

Na zasadzie art. 91 § 1 ustawy o SN, Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w W., z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Asumptem do wniesienia skargi nadzwyczajnej stał się następujący stan faktyczny.

J. Z. zmarł 20 kwietnia 2008 r. w W.

Sąd Rejonowy w W., IX Ns (...), postanowieniem z dnia 25 maja 2011 r. zatwierdził uchylenie się dzieci zmarłego J. Z.: K. Z. i L. P. od skutków prawnych

niezłożenia przez nich w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Równocześnie na posiedzeniu w dniu 25 maja 2011 r. wspomniani złożyli oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym ojcu.

W imieniu małoletniej córki S. P. (po uprzednim uzyskaniu zgody Sądu Rejonowego w W., III Nsm (...) - postanowienie z dnia 21 grudnia 2011 r.) spadek po jej dziadku J. Z., odrzucił K. Z. - oświadczenie złożone w piśmie z dnia 20 lutego 2012 r.

Synowie L. P.: G. P. i P. P. w dniu 7 listopada 2011 r., za pośrednictwem poczty polskiej, złożyli na piśmie oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym J. Z. Oświadczenia te zostały odebrane przed Sądem Rejonowym w W., w postępowaniu VI Ns (...) na posiedzeniu w dniu 10 lipca 2012 r.

Postanowieniem z dnia 10 grudnia 2012 r., IX Ns (...), Sąd Rejonowy w W., w postępowaniu prowadzonym na wniosek Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej im. (...) z siedzibą w G. stwierdził, że spadek po J. Z. na podstawie ustawy nabyły wnuki: P. P. i G. P. po ½ części każdy z nich oraz orzekł o kosztach postępowania sądowego.

Przed Sądem Rejonowym w W., IX Ns (...), toczyło się postępowanie z wniosku spadkobierców o uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku z dnia 10 grudnia 2012 r., IX Ns (...). Postanowieniem z dnia 12 grudnia 2017 r. Sąd Rejonowy w W., oddalił przedmiotowy wniosek wskazując na brak istnienia podstawy, której powołanie w sprawie IX Ns (...) nie było możliwe, do wzruszenia prawomocnego orzeczenia, a nadto z uwagi na przekroczenie rocznego terminu do jego złożenia od powzięcia wiadomości o podstawie zmiany. Postanowieniem z dnia 22 stycznia 2019 r., II Ca (...), apelacja wnioskodawców została oddalona przez Sąd Okręgowy w W.

Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa im. (...), która złożyła wniosek o stwierdzenie nabycia spadku wskazując, że jest wierzycielem J. Z., co wynika z tytułu wykonawczego wydanego przez Sąd Rejonowy w W. z dnia 13 lutego 2004 r., VIII Nc (...), kolejno przeniosła ww. wierzytelność i wierzycielem jest Towarzystwo (...) Sp. z o.o. s.k.a.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie.

Przesłanki skargi nadzwyczajnej określa bezpośrednio ustawa ustrojowa - przepisy art. 89-95 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym. Nie jest to *novum*, ponieważ nadzwyczajne środki zaskarżenia były i są regulowane w ustawach ustrojowych.

O miejscu skargi nadzwyczajnej w systemie środków zaskarżenia świadczy przede wszystkim jej publicznoprawna funkcja. W uzasadnieniu postanowienia pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 marca 2003 r., S 1/03 oraz uzasadnieniu wyroku pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lutego 2003 r., P 11/02 podkreślono, że w polskim porządku prawnym brak jest nadzwyczajnego środka zaskarżenia, który pozwalałby na skuteczną ochronę praw i wolności gwarantowanych w Konstytucji RP, ponieważ roli takiego szczególnego instrumentu nie spełnia skarga konstytucyjna, która w polskim systemie prawnym została ukształtowana wąsko i jest nakierowana wyłącznie na usunięcie z porządku prawnego przepisu naruszającego prawa i wolności, nie zaś na skorygowanie wadliwości wynikającej z błędnego stosowania prawa i to także w sytuacji, kiedy miałyby ono charakter ewidentny i byłoby dostrzeżone przez instytucje szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości. Ustawodawca w konsekwencji uznał, że nadzwyczajne środki zaskarżenia są „niewystarczające do ochrony konstytucyjnych wolności i praw obywateli, w przypadku ich naruszenia wyrokami sądów”, ze względu na fakt, że „w obrocie prawnym pojawiają się prawomocne orzeczenia, którym daleko do oczekiwanych standardów” (Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, druk sejmowy VIII kadencji nr 2003).

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem o wąsko określonym zakresie podmiotowym. Może być ona wniesiona wyłącznie przez podmioty szczególnie legitymowane: Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratora Generalnego, a także w zakresie swojej właściwości, Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznika Finansowego, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 89 § 2 ustawy o SN). W odniesieniu do orzeczeń, które uprawomocniły się

przed wejściem w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. przed 3 kwietnia 2018 r.), legitymacja do wniesienia skargi nadzwyczajnej przysługuje wyłącznie Rzecznikowi Praw Obywatelskich i Prokuratorowi Generalnemu (art. 115 § 1a ustawy o SN).

Wąsko został określony także zakres przedmiotowy skargi. Skarga nadzwyczajna może być oparta na trzech podstawach określonych w art. 89 § 1 ustawy o SN: naruszeniu zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji, rażącym naruszeniu prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, przy czym orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ponadto, zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, jej celem jest zapewnianie zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Skargę wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna - w terminie roku od dnia ich rozpoznania (art. 89 § 2 ustawy o SN). W okresie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. od dnia 3 kwietnia 2018 r.) skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. (art. 115 § 1 ustawy o SN).

Ścisłe określenie przesłanek podmiotowych i przedmiotowych skargi nadzwyczajnej związane jest z jej funkcją ochrony Konstytucji RP - z jednej strony dążeniem do zapewnienia prawidłowości działania organów władzy publicznej (art. 7 w zw. z art. 2 Konstytucji RP), z drugiej konieczną ochroną stabilności i prawomocności orzeczeń sądowych oraz kształtowanych przez nie stosunków prawnych (art. 45 w zw. z art. 2 Konstytucji RP). Konstrukcyjnym założeniem skargi nadzwyczajnej jest więc takie określenie jej przesłanek, że służy ona eliminowaniu z obrotu orzeczeń sądowych obarczonych wadami o fundamentalnym znaczeniu, w szczególności wad przesądzających o naruszeniu Konstytucji RP, a także jej względnie subsydiarny charakter. Jest ona dopuszczalna, gdy nie ma w chwili jej wnoszenia możliwości uchylenia lub zmiany prawomocnego orzeczenia w trybie

innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 ustawy o SN). Skargę nadzwyczajną można wnieść zatem także w sytuacji, gdy w przeszłości było możliwe wniesienie w sprawie innych środków zaskarżenia, ale nie zostały one wniesione (K. Szczucki, Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz, Warszawa 2018, s. 471-472). Skarga nadzwyczajna ustępuje zatem innym, zarówno zwyczajnym, jak i nadzwyczajnym środkom zaskarżenia, ma pierwszeństwo tylko przed skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, która to, w przeciwieństwie do skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania, nie służy do wzruszania prawomocnych orzeczeń. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie spełnia celu środków zaskarżenia (J. Gudowski, Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, w: System prawa procesowego cywilnego, red. T. Ereciński, t. 3, Środki zaskarżenia, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1540 i n.), skoro jej uwzględnienie nie wywołuje skutku reformatoryjnego ani kasatoryjnego (T. Zembruski, Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, Przegląd Sądowy 2019 nr 2, s. 22), z zastrzeżeniem art. 424¹¹ § 3 k.p.c. Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej prowadzi z reguły do uchylenia albo zmiany prawomocnego orzeczenia, którego wydanie mogło rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa.

Skarga nadzwyczajna powinna zawierać przytoczenie jej podstaw oraz ich uzasadnienie (art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN). Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę nadzwyczajną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze z urzędu pod rozwagę jedynie nieważność postępowania (art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN). Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN), w braku przytoczenia trzeciej podstawy skargi z art. 89 § 1 pkt 3 ustawy o SN.

W przedmiotowej sprawie nie budzi wątpliwości legitymacja Prokuratora Generalnego do wniesienia skargi nadzwyczajnej, dochowanie terminu na jej

wniesienie i dopuszczalność w zakresie przedmiotowym zaskarżonego orzeczenia (art. 89 § 3 i art. 115 § 1 ustawy o SN).

Przechodząc do oceny zarzutów skargi nadzwyczajnej należy stwierdzić, że podniesione naruszenie art. 64 Konstytucji RP jest zasadne. Art. 64 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, że każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Zgodnie z ust. 2 tego przepisu własność, inne prawa majątkowe, prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Powołana norma konstytucyjna ujmuje własność szeroko. Wymienia także inne prawa majątkowe poręczając prawo ich dziedziczenia. Pozostaje w związku z art. 21 Konstytucji RP, który wymienia własność i prawo jej dziedziczenia jako podstawową zasadę ustroju gospodarczego państwa. Treść art. 21 i art. 64 Konstytucji RP dotyczy tych samych kwestii, ale w innym ujęciu (art. 21 odnosi się do zasad ustroju gospodarczego, art. 64 dotyczy jednego z podstawowych praw ekonomicznych człowieka).

Dziedziczenie w rozumieniu art. 64 ust 1 i ust. 2 Konstytucji RP odnosi się „do gwarancji ochrony wolności nabywania majątku po śmierci innej osoby, nie zaś prawa dysponowania majątkiem na wypadek śmierci” (tak: K. Zaradkiewicz w: Konstytucja RP, tom I. Komentarz. Art. 1-86, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1460). Prawo do własności powinno być rozumiane, jako wyrażające ogólną wolność majątkową, zaś prawo dziedziczenia jako „prawo do gwarancji spadkobrania (bycia spadkobiercą), ale także poszanowania woli podmiotu, który nie chce być spadkobiercą”. Ponadto, gwarancja prawa dziedziczenia w znaczeniu negatywnym wymaga uwzględnienia braku woli nabycia spadku, stąd obowiązek ustawodawcy przyjęcia instytucji odrzucenia spadku. W literaturze zwraca się uwagę i na to, że „ochrona dziedziczenia powinna być zmodyfikowana w stronę ochrony przed spadkiem” (por. M. Bartoszewicz w: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014, s. 116).

Potencjalny spadkobierca zmierzając do ochrony swojego prawa do własności wyrażającej się w pragnieniu uchronienia się od spłaty długów spadkowych może to uczynić składając oświadczenie o odrzuceniu spadku. Ma to szczególne znaczenie w przypadku spadków otwartych, tak jak w rozpatrywanej sprawie, przed 18 października 2015 r. (wraz z tą datą nastąpiła bowiem zmiana

art. 1015 § 2 k.c. utożsamiająca brak oświadczenia spadkobiercy z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza, spłata długów spadkowych ograniczona jest tym samym do wartości stanu czynnego spadku).

Z akt sprawy Sądu Rejonowego w W., IX Ns (...) wynika, że przeciwko wymienionym osobom, jako spadkobiercom J. Z., z nakazu zapłaty, wydanego przeciwko spadkodawcy 24 listopada 2003 r., toczy się postępowanie egzekucyjne prowadzone przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w W., P. K., Km (...). Według stanu postępowania z marca 2017 r. Komornik zajął konto bankowe G. P., zapowiedział zajęcie samochodu oraz wszczęcie egzekucji z nieruchomości, której współwłaścicielami są L. P., G. P. oraz P. P. Prawdopodobnie nie jest to jedyny dług, jaki pozostawił spadkodawca.

Z powyższego wynika rażące naruszenie prawa wymienionych do własności i do „ochrony przed spadkiem”, którego przyjąć nie chcieli a czemu dali wyraz składając przed sądem stosowne oświadczenia.

Należy również podzielić podniesione w skardze zarzuty naruszenia prawa procesowego i materialnego.

Rażące naruszenie prawa procesowego dotyczy art. 670 k.p.c. Polega na braku przeprowadzenia z urzędu badania, kto jest spadkobiercą i braku uwzględnienia skutecznie złożonych oświadczeń dwóch wnuków spadkodawcy - G. P. i P. P. - o odrzuceniu spadku po ich dziadku J. Z.

Z kolei, rażące naruszenie prawa materialnego jest następstwem naruszenia prawa procesowego. Wyraża się w orzeczeniu, że spadek nabyły osoby, które wskutek jego odrzucenia powinny być traktowane, jakby nie dożyły otwarcia spadku (art. 1020 k.c.). W konsekwencji niewłaściwe został też zastosowany art. 926 § 1 k.c.

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd jest związany wnioskiem tylko co do osoby spadkodawcy. Sposób dziedziczenia i krąg spadkobierców jest ustalany z urzędu. Obowiązek zbadania, kto jest spadkobiercą, dotyczy spadkobierców zarówno powołanych do spadku z ustawy, jak i z testamentu. Przy dziedziczeniu ustawowym konieczne jest ustalenie głównie związku rodzinnego określonych osób fizycznych ze spadkodawcą, o których mowa

w art. 931-937 k.c. oraz okoliczności wyłączających poszczególne osoby od dziedziczenia.

Stwierdzenie nabycia spadku pełni funkcję legitymacyjno-dowodową (por. B. Kordasiewicz w: System Prawa Prywatnego, tom 10, Prawo spadkowe, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2013, s. 547 i powołana literatura). W relacjach z osobami nieroszczącymi sobie praw do spadku, dowód z postanowienia sądowego o stwierdzeniu nabycia spadku albo z zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia ma status dowodu wyłącznego (art. 1027 k.c.). Oczekuje się, że stwierdzenie nabycia spadku powinno stwarzać pewność istnienia prawa, które dokumentuje (por. E. Warzocha, Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1982, s. 17). Legitymacyjno-dowodowa funkcja prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku powoduje, iż zarówno podmiot wymieniony w nim jako spadkobierca, jak i pozostali uczestnicy obrotu prawnego mają prawo żywić niezachwiane przeświadczenie, że wskazane orzeczenie ma charakter wiążący i realizuje zasadę demokratycznego państwa prawnego przez zapewnienie pewności prawa. Sąd jest tego gwarantem, gdy działa z urzędu. Doniosłość prawidłowego ustalenie spadkobierców spowodowała nałożenie na sąd obowiązku działania z urzędu (art. 670 k.p.c.).

Między innymi dlatego, aby ustalenie spadkobierców było niewątpliwe, przewidziano różne rozwiązania prawne i organizacyjne, w tym także o charakterze technicznym, zapewniające właściwą kwalifikację pism wpływających do sądu i prawidłowy przepływ informacji pomiędzy sądami. W § 57 pkt 1 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych, obowiązującego podczas postępowania, którego dotyczy skarga nadzwyczajna, czyli zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. „Regulamin urzędowania sądów powszechnych”, wydanego na podstawie art. 41 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. nr 38, poz. 249, wskazano, że Przewodniczący wydziału kieruje całokształtem pracy w wydziale w zakresie spraw sądowych, a w szczególności zaznajamia się z pismami wpływającymi do Wydziału i wydaje do nich odpowiednie zarządzenia.

W zakresie właściwej organizacji pracy sądów w ostatnich latach rozwiązania prawne i organizacyjne w tych kwestiach są wspomagane przez

systemy teleinformatyczne. Ułatwia to przykładowo ustalenie, czy w danym sądzie toczy się (toczyło się) postępowanie o określonym przedmiocie z wniosku (przy uczestnictwie) określonej osoby, jaka jest jego sygnatura, czy postępowanie jest w toku itp.

Realizacji poszanowania swobody decyzji potencjalnego spadkobiercy w przedmiocie przyjęcia bądź odrzucenia spadku, gdy stosownego oświadczenia nie przyjmował sąd spadku, jest obowiązek organu, który przyjął stosowne oświadczenie niezwłocznego przesłania oświadczenia wraz z załącznikami do sądu spadku (art. 640 § 1 k.p.c. zd. 2).

Istotne jest podkreślenie okoliczności, które spowodowały, że Sąd nie uwzględnił odrzucenia spadku przez pełnoletnich, nieubezważnowolnionych wnuków spadkodawcy G. P. i P. P., bowiem w chwili orzekania o tej czynności nie wiedział, choć wymienione osoby wyraziły wolę odrzucenia spadku już w dniu 7 listopada 2011 r. składając stosowne oświadczenie w sądzie spadku, tzn. w Sądzie Rejonowym w W., IX Wydział Cywilny. W oświadczeniu tym wskazały, między innymi, datę śmierci spadkodawcy oraz adres jego ostatniego zamieszkania, co umożliwiło weryfikację jaki sąd jest sądem spadku.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że choć przepis art. 1015 § 1 k.c. mówi o konieczności złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w terminie 6 miesięcy od powzięcia informacji o tytule powołania, to wyrażenie w tym terminie przez spadkobiercę wobec sądu jedynie woli co do zamiaru złożenia tego oświadczenia traktowane jest jako zachowanie tego terminu w przypadku następczego złożenia oświadczenia już po jego upływie. Taka jest zresztą powszechna i utrwalona praktyka sądowa, potwierdzona zresztą już postanowieniem Sądu Najwyższego z 20 lutego 1963 r., II CR 109/63 (OSNCP 1964, nr 3, poz. 51) czy też postanowieniem Sądu Najwyższego z 24 września 2015 r., V CSK 686/14 (niepubl.). Przyjęcie innej interpretacji oznaczałoby, że nawet ewentualne naturalne działania procesowe, nie mające charakteru szczególnej opieszałości sądu, narażałyby osobę chcącą odrzucić spadek przed sądem na ryzyko uchybienia terminowi, o którym mowa w art. 1015 § 1 k.c. W rozpatrywanej sprawie spadkobiercy wyrazili wobec sądu wolę odrzucenia spadku zachowując 6 miesięczny termin, o którym mowa powyżej – nie wpływa tym samym

na skuteczność złożonych oświadczeń fakt, iż sąd przyjął je formalnie po upływie tego terminu. Należy jednak zauważyć, że *de lege ferenda* byłoby wskazane, aby przepis art. 1015 k.c. wprost normował wskazaną powyżej, niewątpliwie słuszną praktykę sądową.

Nie ulega także wątpliwości, że doręczenie oświadczenia o odrzuceniu spadku do sądu spadku nie jest obowiązkiem osoby składającej oświadczenie. Z art. 640 § 1 i 2 k.p.c. wynika, iż jeżeli oświadczenie o odrzuceniu spadku nie jest składane przed sądem spadku lecz przed notariuszem bądź innym sądem rejonowym (w którego okręgu znajduje się miejsce zamieszkania lub pobytu odrzucającego spadek) tenże notariusz lub sąd ma obowiązek niezwłocznego przesłania złożonego oświadczenia wraz z załącznikami do sądu spadku. W rozstrzyganej sprawie odrzucający spadek mieli podstawę aby oczekiwać, że przepis ten zostanie prawidłowo zastosowany przez sąd odbierający od nich oświadczenie a nie będący sądem spadku. Na marginesie warto zauważyć, że w prawie polskim obowiązek odrzucającego spadek co do dostarczenia oświadczenia samodzielnie do sądu spadku został zarysowany jedynie w warunkach zastosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201/107 z 27 lipca 2012 r.). Sytuacja ta dotyczy jednakże wyłącznie przesyłania takiego oświadczenia transgranicznie (w przypadku odrzucania spadku otwartego od dnia 17 sierpnia 2015 r., gdy sąd spadku jest sądem innego państwa niż to, przed którego sądem złożone było oświadczenie) i nie ma zastosowania w rozpatrywanej sprawie.

W aktach sprawy Sądu Rejonowego w W., VI Ns (...) jest zarządzenie z dnia rozprawy o treści „odnot[ować]”. Nie ma zarządzenia o przesłaniu oświadczenia wraz z załącznikami do sądu spadku, choć sąd ma obowiązek niezwłocznego przesłania oświadczenia wraz z załącznikami do sądu spadku (art. 640 § 1 k.p.c. zd. 2). Powyższe ustalenia wynikają z akt sprawy Sądu Rejonowego w W., VI Ns (...) „o przyjęcie oświadczeń spadkowych”. Jest to rażące naruszenie obowiązującego prawa przesądzające o dalszym biegu wydarzeń.

Ponadto, Sąd spadku, nie sprawdził, czy wnukowie spadkodawcy złożyli oświadczenie w przedmiocie przyjęcia bądź odrzucenia spadku. Ustalenie powyższego, już po wydaniu kwestionowanego w skardze nadzwyczajnej postanowienia, okazało się łatwe i szybkie do wykonania przez pracownika administracji sądowej za pomocą systemu informatycznego „Sędzia 2” (k. 114 akt sprawy IX Ns (...) Sądu Rejonowego w W.).

Niemniej jednak, na rozprawie w dniu 10 grudnia 2012 r. w sądzie spadku - Sądzie Rejonowym w W., IX Ns (...), nie był obecny ani wnioskodawca ani którykolwiek z uczestników postępowania. Było to wyrazem braku należytej staranności o własne sprawy i zaważyło na dalszym biegu wypadków. Podobnie jak i to, że wnukowie spadkodawcy nie odebrali wezwania na rozprawę. Na podstawie art. 139 § 1 k.p.c. przesyłki sądowe zostały zamieszczone w aktach sprawy z adnotacją „a/a ze skutkiem doręczenia na dzień 27.11.2012 r.”. Co prawda, żaden z uczestników postępowania nie miał wykształcenia prawniczego, nie korzystał z pomocy profesjonalnego pełnomocnika, ale za to każdy z nich mógł mieć niezachwiane przeświadczenie, iż jego oświadczenie zostanie niezwłocznie przesłane wraz z załącznikami do sądu spadku, jak wynika z niebudzącej wątpliwości treści art. 640 § 1 k.p.c., zaś sąd spadku należycie ustali krąg spadkobierców biorąc to oświadczenie pod uwagę, jak stanowi art. 670 § 1 k.p.c.

W rozpatrywanej sprawie wskutek wystąpienia błędów sądów, system stworzony przez przepisy art. 1018 § 3 k.c. i 640 k.p.c. nie dał oczekiwanego rezultatu. Jest to zapewne sytuacja jednostkowa, *de lege ferenda* należy jednakże zastanowić się, czy nie warto zrezygnować ze swoistego podwójnego dualizmu w zakresie możliwości składania oświadczeń o odrzuceniu spadku (notariusz lub sąd i dodatkowo sąd spadku lub sąd rezydencji składającego oświadczenie) na rzecz wyłącznego obarczenia tym zadaniem notariuszy przy jednoczesnym obowiązku wpisu oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku do Rejestru Spadkowego prowadzonego zgodnie z art. 95i ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie. Pozwalałoby to odciążyć sądy rejonowe poprzez zdjęcie z nich nieskomplikowanych a czasochłonnych zadań związanych z przyjmowaniem ww. oświadczeń.

Wracając do rozpatrywanej sprawy należy stwierdzić, że sąd spadku w chwili orzekania nie miał wiedzy o złożeniu oświadczeń o odrzuceniu spadku przez G. P. i P. P. - po pierwsze dlatego, że Sąd Rejonowy w W., nie wykonał w sprawie VI Ns (...) swego obowiązku niezwłocznego przesłania tych oświadczeń, który powstał w dniu 10 lipca 2012 r., a po drugie dlatego, że nie zarządził stosownego sprawdzenia, czy takie oświadczenia zostały złożone.

Za celowością dokonania stosownego sprawdzenia przemawiało kilka czynników. Była to wiedza sądu, że spadek jest zadłużony wynikająca z faktu, iż wnioskodawcą był wierzyciel spadkodawcy, wiedza że dzieci spadkodawcy i małoletnia wnuczka spadkodawcy złożyli skuteczne oświadczenia o odrzuceniu spadku, domniemanie faktyczne, iż w sytuacjach typowych potencjalni spadkobiercy zadłużonego spadku składają oświadczenia o jego odrzuceniu.

W konsekwencji Sąd ustalił, że spadek nabyły osoby, które go odrzuciły, a więc powinny być traktowane, jakby nie dożyły otwarcia spadku, który w tej sytuacji przypada w całości gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy (art. 935 k.c.). Powyższe spowodowało rażące naruszenie zasad dziedziczenia ustawowego - w tym wskazanych przez Prokuratora Generalnego art. 1020 k.c. i 926 § 1 k.c.

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 ustawy o SN, tj. zaskarżone orzeczenie w sposób rażący narusza prawo na skutek jego niewłaściwego zastosowania, a eliminacja wadliwego postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 10 grudnia 2012 r. konieczna jest dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Jak stanowi art. 91 § 1 zd. pierwsze ustawy o SN w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Przepis ten stanowi zatem podstawę do uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości i przekazania go do ponownego rozpoznania. Przy ponownym rozpoznaniu sprawy, Sąd I instancji przeprowadzi postępowanie

zgodnie z regułami wynikającymi z przepisów o postępowaniu w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku, badając także z urzędu kto jest spadkobiercą i mając na względzie złożone oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym J. Z.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN oraz art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN, orzekł jak w sentencji postanowienia.